

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน :
กรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี
PUBLIC PARTICIPATION ENCOURAGEMENT : A CASE STUDY OF
COMMUNITY PLANNING AT BANGPRA DISTRICT MUNICIPALITY,
CHONBURI PROVINCE*

ดร.สมหมาย แจ่มกระจ่าง **

ดร.ศรียรรณ มีคุณ ***

พีระพงษ์ สุดประเสริฐ ****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน ระยะ 3 ปี ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน 3) เสริมสร้างให้ชุมชนมีความสามารถในการจัดทำแผนแม่บทของชุมชน และโครงการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมได้อย่างสมบูรณ์ และมีแนวทางพัฒนากิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ และ 4) ประชาชนในชุมชน และบุคลากรของเทศบาลตำบลบางพระ

จังหวัดชลบุรี ได้เรียนรู้ มีทักษะ และประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ของประชาชน 10 ชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน และผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์ทั่วไป การจดบันทึกภาคสนาม (Field note) การค้นหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ รวมถึงการสืบค้นข้อมูลจาก ระบบสารสนเทศ และการปฏิบัติการร่วมจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

*

** รองศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

*** รองศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหา และความต้องการทั่วไปของชุมชนในเทศบาลตำบลบางพระ ซึ่งเป็นชุมชนเมืองและชุมชนกึ่งเมือง สภาพโครงสร้างและสังคมค่อนข้างดี มีปัญหาและความต้องการด้านโครงสร้างชุมชนและด้านสังคมเพิ่มขึ้นจากเดิมที่มีอยู่ เช่น ไฟฟ้าแสงสว่างสาธารณะ การเพิ่มรายได้และการส่งเสริมสุขภาพ

2. ประชาชนมีส่วนร่วมและมีความสามารถในการจัดทำแผนชุมชน ระยะ 3 ปี อย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ทั้ง 10 ชุมชน โดยการมีส่วนร่วมได้อย่างสมบูรณ์ และมีแนวทางพัฒนากิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

3. ประชาชนในชุมชน และบุคลากรของเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี ได้เรียนรู้ มีทักษะและประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน มีกิจกรรมการพัฒนาระดับท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมชัดเจน และมีความพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดำเนินงานพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนในเทศบาลตำบลบางพระเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาอยู่แล้ว สมควรที่เทศบาลตำบลบางพระจะส่งเสริมการพัฒนาและสร้างเครือข่ายขององค์กรต่างๆ ให้เข้มแข็งมากขึ้น และสามารถพัฒนาด้านสังคม เช่น จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยการพึ่งตนเองมากขึ้น

2. เทศบาลตำบลบางพระ ควรให้ความสำคัญในการสนับสนุนให้ชุมชนดำเนินการ-

พัฒนาตามแผนและโครงการของชุมชนซึ่งเป็นแผนจากความต้องการของชุมชนเองอย่างแท้จริง

ABSTRACT

The research objectives were:

1. studying the problems and the community needs, 2. encouraging public participation in making a community plan appropriated for the community needs 3. Enabling the community to make the master plan and the development project, which could be completely participated by the members, all of which had to present with guidelines to develop activities so as to create self-reliability 4. Applying the Participatory Action Research to find out how the members of the 10 communities and municipality personnel could jointly learn, acquired skills and experience in working together to make the community plan. The researcher had collected the data by observing non-participation and participation, in-dept interview and note-taking, field note, reference from documents, and information technology systems, and participating in the community planning project itself.

The outcome of the study :

1. The problems and need of the communities within Bangpra Municipality are those of urban or half-urban communities. The social structure and so ciety were prettym good. There were problems and need for more

and health care.

1. The participated people were able to make a three year community plan that served the community need. All the ten communities completely participated and set development activities to strengthen the community for the long lasting self-reliability.

2. The community members and Bangpra Municipality personnel had jointly learned, acquired skills and gained working experience in developing the communities. There were concrete activities that obviously developed the locality and the readiness that the public would exchange the long-lasting development procedure know-how procedure.

Suggestion

1. The communities in Bangpra Municipality have already potentialized for the community development. Bangpra Municipality, therefore, should enhance the development and establish various networks to strengthen the communities. At the same time, the public consciousness in community development and self reliability should also be encouraged.

2. Bangpra Municipality should approve and encourage the people to develop their communities according to the plan and the community project which really have been made for their community needs.

ความสำคัญของปัญหา

การมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญเป็นประเด็นหลักในการพัฒนา ประเทศ ซึ่งในสังคมไทย ก็ยึดถือเป็นประเด็นหลักในการบริหาร จัดการ และพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และการศึกษาให้ เป็นสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมแก้ปัญหาในสังคม ของตนย่อมเป็นเรื่องที่ประชาชนต้องเรียนรู้ และได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในการดำเนินชีวิตและ เป็นที่ยอมรับด้วยกันทุกๆ ฝ่ายในสังคม

ในการบริหารราชการเพื่อประโยชน์สุข ของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 87 ได้ระบุแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 5 ข้อ ดังนี้ 1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ กำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการ จัดทำบริการสาธารณะ 3) ส่งเสริมและสนับสนุน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทาง วิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือ รูปแบบอื่น 4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้ม แข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้ง กองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือ การดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้ง

สนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่ 5) ส่งเสริมและให้การศึกษากับประชาชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550) จากข้อความในรัฐธรรมนูญ แสดงถึงความสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน ที่มีความจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน อย่างต่อเนื่องและโปร่งใสในทุกระดับของสังคม

ประเทศไทย เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2504 และใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อมาจนถึงปัจจุบันคือฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550- พ.ศ. 2554) ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้มีการเน้นการพัฒนา “คน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา และต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้ของประชาชนทุกเพศ ทุกวัย

ปัจจุบันทุกองค์กรและทุกระดับของสังคมไทยต่างตระหนักในการส่งเสริมการพัฒนาคน และพัฒนาสังคมให้อยู่ดี มีสุข มีชีวิตที่ดีและอยู่ในสังคมที่มีคุณภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ องค์การปกครองในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีความใกล้ชิดกับประชาชน ได้ให้ความสำคัญและมีความพยายามส่งเสริม ให้ประชาชนมีส่วนร่วม

ร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อการบริหารจัดการของท้องถิ่นมีความสมบูรณ์ เข้มแข็งและยั่งยืน โดยประชาชนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมแก้ปัญหา หากแต่ประชาชนในบางส่วนและบางท้องถิ่นที่ยังขาดทักษะ และความเข้าใจในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะทักษะในการคิด วิเคราะห์ และสร้างสรรค์ เนื่องจาก การศึกษา และการพัฒนาของสังคมไทยที่เป็นมาแต่ก่อนนั้น การบริหารจัดการราชการแผ่นดินมิได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเท่าที่ควร แม้แต่ในการจัดการศึกษา การเรียนการสอนทุกระดับก็ไม่ได้เน้นการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งหมายถึง สังคมไทยมิได้ปลูกฝังให้เยาวชนเรียนรู้แบบคิด วิเคราะห์ ปัจจุบันจึงมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ประชาชนทุกวัย โดยจะต้องเรียนรู้ในกระบวนการคิดและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ สำหรับประชาชนที่ไม่ได้อยู่ในวัยเรียน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของท้องถิ่น โดยความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน และตัวประชาชนเอง และการเรียนรู้สามารถเกิดจากกระบวนการเรียนรู้หลายรูปแบบ แลแต่ความเหมาะสมของแต่ละคนและแต่ละท้องถิ่น หากองค์กรต่างๆ ให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้และมีประสบการณ์จริงจากการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม จะเป็นสิ่งที่เหมาะสมและเป็นผลประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของสังคมโดยส่วนรวม

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการพัฒนารูปแบบหนึ่ง ที่นำมาใช้ในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพื่อพัฒนามนุษย์ ชุมชน และสังคม ให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคนให้มีความสุข เป็นคนที่มีคุณภาพ

มีคุณธรรม และมีความตั้งใจในการพัฒนากลุ่มคนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้โดยเป็นคนที่มีจิตวิญญาณ ตำนีกรักชุมชน มีความรักชุมชน เป็นชุมชนเรียนรู้ มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดี มีเครือข่ายกิจกรรม มีภาวะผู้นำในชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้และเป็นชุมชนที่สงบสุข มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การพัฒนาจะได้ผลเพียงใด ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ ที่จะมึกลไกในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การช่วยเหลือตนเองของชุมชน การใช้ทรัพยากรในชุมชน ความคิดริเริ่มของชุมชน การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน ความสมดุลกับการพัฒนา และการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน

เทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรหนึ่ง ที่ตระหนักในการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน เพื่อให้มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนและท้องถิ่นของตนเองอย่างมีคุณภาพ คนในชุมชนมีความสามารถในการศึกษา คิดวิเคราะห์ อย่างเป็นเหตุเป็นผล รู้จักการจัดการอย่างมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน และมีกระบวนการวางแผนงานพัฒนา ดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน ประกอบกับชุมชนในเทศบาลตำบลบางพระ เป็นชุมชนที่มีประชากรที่มีความพร้อมในการเรียนรู้ และขนาดของประชากรแต่ละชุมชนมีจำนวนเหมาะสมกับการพัฒนาการเรียนรู้และมีส่วนร่วม เทศบาลตำบลบางพระจึงมีความประสงค์จะส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนใน

การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น โดยดำเนินโครงการวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน: กรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติการกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการจัดทำแผนชุมชนระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2552 - พ.ศ. 2554) ขึ้น ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - เดือนกันยายน 2551

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อส่งเสริมประชาชนในชุมชนของเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีให้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนระยะ 3 ปี ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
3. เพื่อเสริมสร้างชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีให้มีความ สามารถจัดทำแผนแม่บทของชุมชน และโครงการพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมได้อย่างสมบูรณ์ และมีแนวทางพัฒนากิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน
4. เพื่อให้ประชาชนในชุมชน และบุคลากรของเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้เรียนรู้ มีทักษะ และประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาบริบท ของชุมชน เทศบาลตำบลบางพระ เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่

เกี่ยวกับชุมชน โดยครอบคลุมด้านประวัติความเป็นมา สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม วิถีความเป็นอยู่ของประชาชน การเมือง การปกครอง ความสัมพันธ์ขององค์กรในชุมชน ลักษณะเด่น ลักษณะที่คอยตั้งแตอดีตถึงปัจจุบัน

กิจกรรมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นการศึกษาวิจัย ปฏิบัติการที่เน้น การเสริมสร้างการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดและร่วมพัฒนา กิจกรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนา โดยเรียนรู้จากการศึกษาชุมชนของตนเอง ศึกษาชุมชนอื่นๆ การศึกษานอกสถานที่ ตลอดจน กระบวนการมีส่วนร่วม จากกิจกรรมจัดทำแผนชุมชน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2552 - พ.ศ. 2554) และกิจกรรมอื่นๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

กิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน เป็นการศึกษาวิจัยที่มีกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ประชาชน โดยการศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์ ปฏิบัติกิจกรรมโดยตรงในชุมชน การศึกษาดูงานจากชุมชนเข้มแข็งต่าง ๆ การฝึกคิดสร้างสรรค์ การแสดงความคิดเห็น การเสวนากลุ่ม การจัดเวทีชาวบ้านในชุมชน การปรึกษาหารือ การค้นหาข้อมูลความจำเป็นในการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อส่งเสริมการเป็นชุมชนเรียนรู้

นิยามศัพท์เฉพาะ

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาจอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน หรือไม่อยู่ในบริเวณเดียวกัน มีความสนใจ มีผลประโยชน์ มีปัญหาและมีการจัดการร่วมกัน ไขกุญแจเบียบของสังคมร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดประโยชน์แก่

ชุมชนและสังคม ซึ่งในการวิจัยนี้หมายถึงชุมชนที่อยู่ในเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จำนวน 10 ชุมชน

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่ประชาชนมีความสามารถในการจัดการปัญหาของชุมชน และการตอบสนองความต้องการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองได้ ตลอดจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในด้านต่าง ๆ คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง ด้านศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนสามารถเรียนรู้ และแสดงออกในการคิด ริเริ่ม พิจารณา ตัดสินใจและมีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กลุ่มหรือองค์กร หรือชุมชนปรารถนา ซึ่งไม่ใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลงที่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นภายในชุมชน โดยประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการค้นหา เรียนรู้ คิด ตัดสินใจ วางแผน ลงมือดำเนินการแก้ปัญหา สนองความต้องการ ด้วยกำลังความรู้ ความคิด ความสามารถ และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นหลักใหญ่ และอาจพึ่งพิงวิชาการและทรัพยากรจากภายนอกชุมชนบ้าง การพัฒนาชุมชนจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

การวางแผนชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดตัดสินใจว่า จะทำอะไร เมื่อไร ที่ไหน และอย่างไร

รวมถึงนโยบาย วัตถุประสงค์ การปฏิบัติงาน ในอนาคต ตลอดจนการปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

การเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง กระบวนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ประชาชนในชุมชน ได้ร่วมลงมือปฏิบัติ ในการคิด การริเริ่ม การศึกษาวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การพัฒนาร่วมกัน ทำให้เกิดประสบการณ์และ เรียนรู้อารมณ์ร่วมกัน

องค์กรชุมชน หมายถึง การรวมตัวกัน ของประชาชนในชุมชน อาจเป็นหมู่บ้าน หรือ ตำบลตั้งแต่ 2 - 3 คนขึ้นไปเพื่อดำเนินกิจกรรม ใดๆ ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มหรือชุมชน อาจ ได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ หรือไม่ เป็นทางการจากแหล่งต่างๆ ทั้งที่เป็นหน่วย ราชการและไม่เป็นหน่วยราชการ ซึ่งองค์กร เหล่านั้น สามารถดำเนินกิจกรรมได้ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ครัวเรือน หมายถึง บุคคลคนเดียวหรือ หลายคนที่อาศัยเป็นประจำอยู่บ้านหรือสถานที่ แห่งเดียวกัน มีกิจกรรมร่วมกัน ใช้สิ่งอุปโภค บริโภคร่วมกัน อาจเป็นญาติ หรือไม่เป็นญาติก็ได้

ฐานะของครัวเรือน หมายถึง ลำดับ ความเป็นอยู่ในสังคม โดยพิจารณาจากเศรษฐกิจ ของครัวเรือน แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่

1. ฐานะดี หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่ารายจ่าย และมีเงินออม มีฐานะมั่นคงทางเศรษฐกิจ
2. ฐานะปานกลาง หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายได้ใกล้เคียงกับรายจ่าย อาจมีเงินออมบ้าง มีหนี้สินบ้าง สมดุลกัน
3. ฐานะไม่ดี หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย มีหนี้สินที่สามารถชำระได้

และยังช่วยเหลือตนเองได้

4. ฐานะยากจน หมายถึง ครัวเรือนที่ไม่มีรายได้ หรือ มีรายได้เล็กน้อย ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกครัวเรือน

ในการตัดสินใจระดับฐานะครัวเรือนในงานวิจัยนี้ ผู้ให้ข้อมูลเป็นสมาชิกชุมชนและสามารถพิจารณาครอบครัวของตนเองได้ และได้รับการยืนยันข้อมูลจากหลายฝ่ายแล้ว

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผสมผสานกับการวิจัยและพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. คณะนักวิจัยไปที่ชุมชนต่าง ๆ ในเทศบาลตำบลบางพระ เพื่อทำความรู้จักกับผู้นำชุมชน และประชาชน (ส่วนใหญ่คณะผู้วิจัยรู้จักบ้างแล้ว) เพื่อร่วมกิจกรรมต่างๆ และเก็บข้อมูลเชิงลึก
2. การสัมภาษณ์ บุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ผู้เกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชน
3. สืบเสาะหา และฝึกสมาชิกในชุมชนเป็นนักวิจัยชุมชน สืบค้นข้อมูลในชุมชนได้
4. จัดเวทีชาวบ้าน อย่างน้อย ชุมชนละ 2 ครั้ง และสนทนากลุ่ม การจัดทำโครงการปฏิบัติการทำแผนชุมชน และกิจกรรมอื่นๆ ที่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน
5. การวิเคราะห์ และ สรุปข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องโดยประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ทำการศึกษาวิจัย เป็นประชากรที่ให้ข้อมูล และมีส่วนร่วมในกระบวนการและกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองและผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายในแต่ละชุมชนรวมถึงบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องและมีส่วนส่งเสริมการพัฒนาชุมชนทั้ง 10 ชุมชน กลุ่มประชากรแบ่งเป็นประเภทได้ดังต่อไปนี้

1. ประชาชนในแต่ละชุมชนหลากหลายอาชีพที่เข้าร่วมกิจกรรมชุมชนแต่ละชุมชนไม่ต่ำกว่า 30 คน

2. คณะกรรมการชุมชน แต่ละชุมชน ทุกคน ชุมชนละไม่ต่ำกว่า 12 คน

3. ประธานชุมชน ทุกชุมชน 10 คน

4. ที่ปรึกษาชุมชน ทุกชุมชน ไม่ต่ำกว่าชุมชนละ 3 คน

5. นายกเทศมนตรี รองนายกเทศมนตรี ฝ่ายต่างๆ ผู้อำนวยการกองวิชาการ และบุคลากรเทศบาลตำบลบางพระไม่ต่ำกว่า 15 คน

วิธีการที่ศึกษาวิจัย

เป็นวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้โดยเป็นกรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนของชุมชนในเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรีรวม 10 ชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการศึกษาในรูปแบบต่อไปนี้

1. ข้อมูลบริบทชุมชน ผู้วิจัยทำการศึกษาพร้อมด้วยสมาชิกในแต่ละหมู่บ้านเป็นอาสาสมัครนักวิจัยชุมชน หมู่บ้านละ 2-3 คน ดำเนินการศึกษา การศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์

การสังเกต ข้อมูลชุมชนจากแหล่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ประวัติชุมชนและความเป็นมา แหล่งข้อมูลจากผู้สูงอายุ สมาชิกในหมู่บ้าน ในชุมชนและในท้องถิ่นเอกสารต่างๆ และเอกสารทางราชการ

1.2 ข้อมูลทางกายภาพ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ อาณาเขตที่ตั้ง การตั้งถิ่นฐาน สถานที่สำคัญ การคมนาคมติดต่อ ตลอดจนการจัดทำแผนที่ จากแหล่งข้อมูลจาก ผู้นำชุมชน สมาชิกในหมู่บ้าน ผู้สูงอายุ และเอกสารทางราชการ

1.3 ข้อมูลประชากร จากแหล่งข้อมูลเทศบาลตำบลบางพระ ผู้นำท้องถิ่น และการสำรวจเพิ่มเติมโดยสมาชิกในหมู่บ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่

1.4 ข้อมูลทางเศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ การถือครองที่ดิน เงินทุน การลงทุน วิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพต่างๆ จากแหล่งข้อมูลกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และผู้บริหารเทศบาลตำบลบางพระซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น

1.5 การเมือง การปกครองในท้องถิ่น จากแหล่งข้อมูล บุคลากรเทศบาลตำบลบางพระ ผู้นำหมู่บ้าน เอกสารทางราชการ

1.6 ข้อมูลด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญา ความเชื่อ และการสืบทอด แหล่งข้อมูล กิจกรรมในชุมชน สถานที่ที่เป็นแหล่งกิจกรรมทางวัฒนธรรม แหล่งภูมิปัญญา ผู้นำท้องถิ่น ผู้สูงอายุ

2. การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการศึกษาด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การศึกษาหัดกิจกรรมต่างๆ การจัดเวทีเสวนา การพูดคุยปรึกษาหารือ การ-

ร่วมกิจกรรมต่างๆ

2.1 การปฏิบัติกิจกรรมกระบวนการจัดทำแผนชุมชนระยะ 3 ปี ของแต่ละชุมชน โดยมีขั้นตอน การเรียนรู้จากประสบการณ์ ร่วมคิด ร่วมวางแผนดำเนินการ ร่วมดำเนินการจัดทำแผนชุมชน และร่วมประเมินแผนของชุมชน

2.2 ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชน จากกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำให้เกิดเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน เช่น การกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การศึกษาดูงานนอกสถานที่ การประชุม การเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประเด็นต่างๆ การเปิดเวทีชุมชน ตลอดจนการทำกิจกรรมฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ

2.3 การสรุปข้อมูลชุมชน สรุปแผนที่ชุมชนจัดทำขึ้น จากคณะกรรมการชุมชน และการประชุมชุมชน และการประชุมใหญ่รวมทั้ง 10 ชุมชนร่วมกัน เพื่อนำเสนอผลสรุปการดำเนินงานของชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และมีส่วนร่วม โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้กระทำด้วยตนเอง อย่างใกล้ชิด ในกิจกรรมและเรื่องราวต่างๆ จนกระทั่งเข้าใจและสามารถอธิบายสรุปได้

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์ทั่วไป ประกอบด้วยการซักถาม พูดคุยถึงเรื่องราวต่างๆ ทั้งด้านบริบทชุมชน และเรื่องราวต่างๆ

ที่จำเป็นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและจำเป็น ซึ่งต้องใช้เทคนิคการสัมภาษณ์พูดคุยด้วยความระมัดระวัง และเป็นกันเอง

3. การจดบันทึกภาคสนาม (Field note) คณะผู้วิจัย จดรวบรวมข้อมูล และบันทึกเทปถอดเทป จากการสังเกต การสัมภาษณ์ เพื่อมิให้ลืมข้อมูล และทำการสรุปข้อมูลที่ได้ทุกวันที่ได้สังเกตและสัมภาษณ์ภาคสนาม และเพื่อได้บทบทวนให้ทราบได้ว่าได้ข้อมูลเพียงพอหรือไม่

4. การค้นหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ รวมถึงการสืบค้นข้อมูลจาก ระบบสารสนเทศ (IT) เช่น ข้อมูลด้านบริบทของชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ภูมิปัญญาและการสืบทอด เป็นต้น

วิธีการรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนี้ได้จากการศึกษาทางเอกสารต่างๆ ที่ประกอบด้วยเอกสารทางราชการ ตำรา บทความวิจัยและบทความทางวิชาการที่มีทั้งข้อมูลที่ใช้ในการรวบรวมบริบทชุมชน และเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชุมชน จึงรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. คณะผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่ ทั้ง 10 หมู่บ้าน เพื่อทำความรู้จักกับผู้นำและสมาชิกในหมู่บ้าน ผู้สูงวัย ผู้รู้ในหมู่บ้าน สร้างมิตรภาพ และสัมพันธ์กันอย่างเป็นกันเอง จนเป็นที่รู้จักคุ้นเคย และคณะผู้วิจัยได้แจ้งความประสงค์ในการเข้าพื้นที่ ในการนี้ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี และพร้อมที่จะให้ความอนุเคราะห์ต่างๆ

2. คณะผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเป็นระยะ และ

ร่วมกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่เริ่มทำงานวิจัยในเดือนมกราคม - เดือนกันยายน 2551 โดยที่สมาชิกชุมชน และผู้นำชุมชนแต่ละชุมชนได้เชิญชวนอย่างมีมิตรที่สนิทสนมกันและคณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์ตามที่ต้องการ ทั้งนี้คณะผู้วิจัยและสมาชิกชุมชนร่วมกิจกรรมกันอย่างกลมกลืน

3. คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ชุมชน โดยการส่งเสริมให้ทำกิจกรรม ดำเนินการจัดทำแผนชุมชน โดยให้คำปรึกษา และช่วยเหลือให้ชุมชนกระทำได้ เช่น การช่วยพิมพ์เอกสาร การเป็นที่เลี้ยงในกระบวนการจัดทำแผนการประสานงานศึกษาดูงาน ที่ชุมชนอื่นๆ ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้และเกิดความคิดสร้างสรรค์ทางการพัฒนาชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ คณะผู้วิจัยได้บันทึกข้อมูลได้อย่างชัดเจนตลอดเวลา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการดังนี้

1. คณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาความและอาศัยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลเพื่อ การเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมกับใช้การปรับแนวคิด เพื่อความเหมาะสมในการศึกษาวิจัย

2. จำแนกข้อมูล จัดลำดับความสำคัญ เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ต่างๆ โดยจัดข้อมูลเป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ ดังนี้

2.1 ข้อมูลบริบทชุมชนและประวัติความเป็นมาของชุมชน

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ

ประชาชน การเรียนรู้จากกิจกรรมการจัดทำแผนชุมชน

3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ และทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ หลักการเรียนรู้ของชุมชน เป็นหลักในการวิเคราะห์ชุมชน

4. นำผลการวิเคราะห์ชุมชนมาเชื่อมโยงกับ องค์ประกอบต่างๆ ของชุมชน อันจะทำให้เกิดการเสริมสร้างการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง แลวนำข้อมูลทั้งหมด มาวิเคราะห์ สังเคราะห์อีกครั้งเพื่อได้ข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

กิจกรรมการเรียนรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากการมีส่วนร่วมของประชาชน

กระบวนการแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระเกิดการเรียนรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ดังต่อไปนี้

1. การคัดเลือกผู้แทนชุมชน การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะในการฟัง การพูด การถาม การเขียน การจับประเด็น การจัดทำเอกสาร และใช้เวลาในการเก็บรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล การคัดเลือกผู้แทนชุมชนจึงต้องเลือกผู้ที่มีความสนใจ สมัยใจ และเสียสละเวลาเข้าร่วมกิจกรรมได้ ในขณะที่ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระเป็นชุมชนเมืองคนในชุมชนมีความหลากหลายทางความคิด การศึกษา และมีการงานอาชีพอยู่ภายนอกชุมชน การคัดเลือกผู้แทนเป็นนักวิจัยชุมชนจึงมีข้อจำกัด เรื่องการหาผู้มีความรู้และทักษะการทำเอกสารที่เสียสละเวลาร่วมทำแผนชุมชนได้ยาก การคัด-

เลือกคณะนักวิจัยจึงต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลากหลายทำงานร่วมกันเป็นทีมมีการแบ่งหน้าที่และมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นประจำ หากชุมชนใดมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการประมวลผลข้อมูลและการจัดทำเอกสารคณะนักวิจัยหลักต้องสนับสนุนการทำงานของนักวิจัยชุมชน

2. เวทีเรียนรู้การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม จัดขึ้นในวันที่ 10 มกราคม 2551 ณ ชุมชนพร้อมใจ เพื่อให้ นักวิจัยชุมชนได้เรียนรู้ความเป็นมา หลักการ ขั้นตอนและวิธีการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมก่อนการลงมือปฏิบัติจริง โดยคณะนักวิจัยหลักเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำเป็นระยะเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสามารถปฏิบัติงานจริงต่อไปได้

3. เวทีเรียนรู้ข้อมูลเบื้องต้นและวางแผนเก็บข้อมูลชุมชน นักวิจัยชุมชนได้เรียนรู้การศึกษารวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารแผนพัฒนาเทศบาลตำบลบางพระ และเอกสารที่ชุมชนจัดทำขึ้นเอง ดังนั้นชุมชนที่มีแผนพัฒนาชุมชนอยู่แล้วจึงสามารถเรียนรู้ชุมชนได้เร็ว และเอกสารแผนชุมชนที่นักวิจัยชุมชนจัดทำขึ้นครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลพื้นฐานใหม่สำหรับการทำแผนชุมชนในอนาคตต่อไป ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญสำหรับการวางแผนจัดเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นเข็มทิศนำทางในการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม

4. การจัดเก็บข้อมูลชุมชน การสร้างเครื่องมือจัดเก็บข้อมูลเป็นเรื่องสำคัญที่นักวิจัยหลักและนักวิจัยชุมชนต้องร่วมกันสร้างเครื่องมือให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ซึ่งชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระเป็นชุมชนเมืองมีข้อจำกัดมากกว่าชุมชนชนบทเพราะชุมชนเมือง

มีความหลากหลาย กิจกรรมส่วนตัวของคนในชุมชนเคลื่อนไหวเร็ว แตกต่างจากชุมชนชนบทที่มีความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวน้อยและมีความเคลื่อนไหวช้ากว่า นักวิจัยชุมชนได้เรียนรู้ในการสำรวจข้อมูลดังนี้

4.1 การสำรวจข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลครัวเรือนเป็นข้อมูลสำคัญในการจัดทำแผนชุมชนหลายหน่วยงานพยายามทำข้อมูลครัวเรือนโดยเฉพาะการทำบัญชีครัวเรือน แต่มีชุมชนที่สมาชิกทำบัญชีครัวเรือนสำเร็จน้อยมาก ผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยชุมชนกับนักวิจัยหลัก ทำให้มีการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลครัวเรือนที่เหมาะสม คือ สั้น เข้าใจง่าย ตรงประเด็น คนตอบเต็มใจ เช่น ข้อมูลรายได้ครัวเรือนที่นักวิจัยชุมชนเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลไม่ประสงค์ตอบเป็นตัวเลข จึงออกแบบเป็นฐานะของครัวเรือน 4 ระดับ ได้แก่ ฐานะดี หมายถึง ครัวเรือนที่รายได้มากกว่ารายจ่ายและมีเงินออมมีฐานะมั่นคงทางเศรษฐกิจ ฐานะปานกลาง หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายได้ใกล้เคียงกับรายจ่ายอาจมีเงินออมบ้างมีหนี้สินบ้างสมดุลกัน ฐานะไม่ดี หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยกว่ารายจ่ายมีหนี้สินที่สามารถชำระได้และยังช่วยเหลือตนเองได้ ฐานะยากจน หมายถึง ครัวเรือนที่ไม่มีรายได้หรือมีรายได้เล็กน้อยไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ต้องได้รับความช่วยเหลือซึ่งข้อมูลนี้เพียงพอที่จะนำไปวางแผนพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชนต่อไป

4.2 การสำรวจข้อมูลชุมชน ข้อมูลระดับชุมชน เป็นข้อมูลภาพรวมของชุมชน ได้แก่ ประวัติชุมชน ข้อมูลทางกายภาพ สังคม ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งแบบสำรวจข้อมูลชุมชนที่

สร้างขึ้นได้กำหนดประเด็นย่อยไว้จำนวนมาก เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้ชุมชนของตนเอง ให้ได้มากที่สุด เนื่องจากชุมชนในเขตเทศบาล ตำบลบางพระเป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน มีเศรษฐกิจโดยรวมดี นักวิจัยชุมชนได้แลกเปลี่ยนและรู้สึกสนุกกับการเก็บข้อมูลประวัติชุมชน เช่น ชุมชนท่ายบาน ได้เรียนรู้ความเก่าแก่ของชุมชน ความเป็นบ้านเป็นเมือง และประเพณีแห่พญายม ชุมชนวัดหลวงบางพระ ได้เรียนรู้ประวัติ 3 บุรพจารย์คือหลวงพ่อดิ่ง หลวงพ่อกิ่ง และหลวงพ่อบุ และสนใจสืบค้นข้อมูลเชิงลึกต่อไป ชุมชนตลาดบน ได้เรียนรู้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนคนไทยเชื้อสายจีน ชุมชนทิวสนพัฒนา ได้เรียนรู้การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยภายในระยะเวลาไม่นานมานี้ เป็นต้น

5. การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน นักวิจัยชุมชนได้เรียนรู้การประมวลผลข้อมูลและการนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผน เช่น ชุมชนมีประชากรอายุมากกว่า 60 ปี มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมดชุมชนควรวางแผนพัฒนาที่เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ ด้านเศรษฐกิจครัวเรือนส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง บ่งชี้ว่าชุมชนมีปัญหาเศรษฐกิจไม่รุนแรง การทำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจจึงสำเร็จยาก จึงต้องสำรวจข้อมูลความต้องการในเชิงลึกเพื่อจัดทำโครงการให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก และอาจรวมดำเนินการกับชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้มีกลุ่มเป้าหมายจำนวนที่เหมาะสม

6. เวทีเสนอข้อมูลชุมชน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลชุมชนของนักวิจัยชุมชน และเรียนรู้ปัญหาอุปสรรคในการจัดเก็บข้อมูล

เพื่อปรับปรุงแผนการจัดเก็บข้อมูลให้สมบูรณ์ต่อไป

7. การวางแผนชุมชน เป็นการเรียนรู้จากข้อมูลชุมชนซึ่งทำให้นักวิจัยชุมชนมองเห็นภาพชุมชนแบบองค์รวม ประกอบกับการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาของครัวเรือน ปัญหาของชุมชน และความต้องการพัฒนาชุมชนในระยะ 3 ปี มากำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา และแนวทางการพัฒนาจัดทำเป็นร่างแผนชุมชน

8. เรียนรู้ชุมชนต้นแบบ วันที่ 19 มิถุนายน 2551 ประธานชุมชนและนักวิจัยชุมชนละ 4 คนเดินทางไปเรียนรู้การพัฒนาชุมชนบ้านจำรุง หมู่ที่ 7 ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง และศูนย์กสิกรรมสมุนไพรรุทมาสูอินทร์ ตำบลป่าขุบในอำเภอดีงชัน จังหวัดระยอง ผู้แทนชุมชนได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาองค์กร การแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน และพืชสมุนไพร การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค และใช้ในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ซึ่งนักวิจัยชุมชนสนใจเรียนรู้สมุนไพรที่ใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐานมีการนำความรู้มาใช้ทำแปลงสมุนไพรที่ชุมชนบางพระนำอยู่

9. เวทีจัดทำแผนชุมชน เป็นการนำความรู้จากการเรียนรู้ชุมชนต้นแบบไปปรับปรุงและนำร่างแผนชุมชนที่นักวิจัยชุมชนจัดทำเสนอที่ประชุมคณะกรรมการชุมชนเพื่อการเรียนรู้แผนชุมชนให้กว้างขวางขึ้น มีการตรวจสอบข้อมูลชุมชนและเติมแผนชุมชนโดยคณะกรรมการชุมชน เช่น ชุมชนทิวสนพัฒนาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กรณีเกิดเพลิงไหม้ที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองจากการมีที่ดินรกร้างเมื่อเกิดไฟไหม้หญ้าจึงลุกลามไปไหม้ที่อยู่อาศัย จึงกำหนดแผนงานเพื่อ

แก้ปัญหาดังกล่าวเป็นต้น จัดทำเอกสารแผนชุมชน การทำเอกสารแผนชุมชนเป็นบทเรียนสุดท้ายที่มี เอกสารเป็นแนวทางในการทำงานพัฒนาชุมชน และเป็นข้อมูลในการจัดทำแผนชุมชนในโอกาสต่อไป

10. เวทีนำเสนอแผนชุมชน เป็นเวที เรียนรู้การนำแผนชุมชนไปถ่ายทอดขยายผล เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อไป ดังที่กล่าวกันว่า ผู้นำต้องมีความสามารถเสนอภาพอนาคตของ ชุมชนให้สมาชิกในชุมชนรับรู้และเห็นด้วยเพื่อ ความร่วมมือในการสร้างความเปลี่ยนแปลง

สรุปผลการวิจัย

สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เทศบาลตำบลบางพระ

สภาพชุมชน

ลักษณะทางสังคม เมื่อพิจารณา หัวหนา- คริวเรือน 10 ชุมชน โดยรวมเมื่อจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา พบว่า คานเพศ เพศชาย มากกว่าเพศหญิง โดยเพศชายคิดเป็นร้อยละ 58 และเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 42 ด้านอายุ มีอายุ 60 ปีและต่ำกว่า คิดเป็นร้อยละ 66 และ มีอายุ มากกว่า 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 34 ด้านระดับการ- ศึกษา มีการศึกษาระดับประถม-มัธยมต้นมาก- ที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61 รองลงมามีการศึกษาสูง- กว่ามัธยมต้น-ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็น ร้อยละ 24 และในระดับปริญญาตรีขึ้นไป ร้อย- ละ 15

เมื่อพิจารณารายครัวที่มีชื่อในทะเบียนบ้าน พบว่า จำนวนราษฎรผู้มีชื่อในทะเบียนบ้าน โดย รวมทุกชุมชนมีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 52 และเพศชายคิดเป็นร้อยละ 48

อายุระหว่าง 18-60 ปี มีจำนวนมากที่สุดคิดเป็น ร้อยละ 67 รองลงมาเป็นประชากร ช่วงอายุ 4- 18 ปี คิดเป็นร้อยละ 17 และวัยสูงกว่า 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 12 และระหว่างแรกเกิด - 4 ปี น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 4

ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะบ้านเรือน การถือครองที่ดิน ฐานะครัวเรือน พบว่า ลักษณะ บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยว คิดเป็นร้อยละ 74 รองลงมาเป็นห้องแถว คิดเป็นร้อยละ 15 อาคารพาณิชย์ร้อยละ 7 และน้อยที่สุดคือลักษณะ- อื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 4

ลักษณะการถือครองที่ดินโดยรวม 10 ชุมชน ยกเว้นชุมชนชาวเขื่อน มีการถือครองที่ดิน ของตนเองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 81 รองลงมา คือการเช่าอยู่ร้อยละ 11 การเช่าซื้อและอื่นๆ ร้อย- ละ 3 สำหรับการให้อยู่น้อยที่สุดคือร้อยละ 2

ฐานะของครัวเรือนพิจารณาโดยรวมมี ฐานะปานกลางเป็นอันดับ 1 คิดเป็นร้อยละ 70 อันดับ 2 ฐานะดีคิดเป็นร้อยละ 16 อันดับ 3 ฐานะไม่ดี คิดเป็นร้อยละ 13 และฐานะยากจน คิดเป็นร้อยละ 1

สภาพปัญหาภายในชุมชน

การพิจารณาปัญหาในชุมชน โดยรวม พบว่ามีปัญหาน้อย ซึ่งพิจารณาลำดับได้ดังต่อไปนี้ ปัญหาระดับครัวเรือน พบว่า ปัญหาระดับครัว- เรือนโดยรวมเป็นปัญหาด้านการครองชีพมาก- ที่สุด จำนวน 8 ชุมชน รองลงมาเป็นปัญหาด้าน สุขภาพ และปัญหาความมั่นคงของที่อยู่อาศัย จำนวน 5 ชุมชน และที่มีปัญหาน้อยมีอยู่ 3 ปัญหา คือ ปัญหาความขัดแย้งกับเพื่อนบ้าน ปัญหาหา- เสพติด และไม่มีทะเบียนบ้าน

ปัญหาระดับชุมชน พบว่าสภาพปัญหา

ระดับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม พบว่ามีปัญหาสุนัขจรจัด และปัญหาด้านขยะมูลฝอย เป็นอันดับแรก รองลงมาเป็นปัญหาด้านความไม่สะอาด ไม่เป็นระเบียบ รองลงมาคือปัญหาด้านการจราจร และปัญหาขยะชุมชน และปัญหาที่น้อยที่สุดคือเสียงรบกวนจากโรงงาน และมลภาวะ

สภาพปัญหาในระดับชุมชนด้านสังคม มีปัญหาวัยรุ่นแข่งรถ มั่วสุม ดินเค็ม เป็นอันดับแรก ๆ รองลงมาคือปัญหายาเสพติด และอันดับ 3 คือปัญหาความไม่ปลอดภัยในทรัพย์สิน ปัญหาที่น้อยที่สุด คือปัญหาความยากจน และปัญหาการขาดจิตสำนึก

ปัญหาในระดับชุมชนด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีปัญหาเรื่องท่อระบายน้ำอุดตัน/ชำรุด เป็นอันดับ 1 รองลงมาอันดับ 2 คือปัญหาด้านแสงสว่างบนถนนไม่เพียงพอ และการสาธารณสุขไม่เพียงพอ อันดับ 3 คือปัญหาการประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง ปัญหาไม่มีสถานที่ออกกำลังกาย และปัญหาพื้นผิว/ป้ายจราจรชำรุด และที่มีปัญหาที่น้อยที่สุดคือ ไม่มีทะเบียนบ้าน อุปกรณ์กีฬาไม่พอ และไม่มีแสงสว่างบนสะพานลอย

สภาพความต้องการภายในชุมชน พบว่าสิ่งที่ชุมชนต้องการอันดับแรก คือ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน รองลงมาอันดับ 2 คือ ส่งเสริมการประกอบอาชีพ อันดับ 3 คือ ส่งเสริมด้านการศึกษา จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ สร้างสวนสาธารณะ/สวนสุขภาพ และพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ ในชุมชน

อย่างไรก็ตาม สภาพและปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการสรุปได้จากความคิดเห็นของประชาชนทุกชุมชนในเทศบาลตำบลบางพระ ซึ่งมีได้เป็นปัญหาที่เคร่งเครียด แต่เป็นปัญหา

ที่ยังมีอยู่ทั่วไป

บทเรียนจากการทำแผนชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระ

ชุมชนทั้งหมดรวม 10 ชุมชน ได้จัดทำแผนชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนได้สำเร็จและนำเสนอแผนต่อเทศบาลตำบลบางพระเพื่อดำเนินการระยะ 3 ปี (2552-2554) โดยมีประเด็นประสงค์การเรียนรู้ ประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน

1.1 การคัดเลือกนักวิจัยชุมชน ชุมชนในเขตเทศบาลบางพระบางชุมชนมีข้อจำกัดในการหาคนในชุมชนมาทำงานให้กับส่วนรวมของชุมชน ดังนั้นการตั้งคณะกรรมการชุมชนแต่ละชุมชนจึงมีกรรมการชุมชน 3-5 คนที่สามารถทำงานให้ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง โดยที่กำลังหลักในการทำงานชุมชนคือข้าราชการบำนาญ ทำให้ชุมชนคัดเลือกนักวิจัยชุมชนที่สามารถทำงานแผนชุมชนอย่างต่อเนื่องได้ยาก

1.2 นักวิจัยชุมชนควรมีคุณสมบัติประกอบด้วย ความต้องการเรียนรู้ ความอยากรู้อยากเห็น ชักถามเป็น สรุประเด็นได้ ทำเอกสารได้ และมีเวลาให้กับการทำแผนชุมชน ดังนั้นคณะนักวิจัยแต่ละชุมชนควรมีองค์ประกอบของนักวิจัยชุมชน ซึ่งอาจมีในคนเดียวหรือหลายคนมารวมกันก็ได้ หากคณะนักวิจัยชุมชนใดขาดคุณสมบัติดังกล่าว คณะนักวิจัยหลักต้องเข้าไปสนับสนุนการทำแผนชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งหมายความว่า การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนของชุมชนนั้นก็ลดน้อยลงด้วย

1.3 ในช่วงการทำแผนชุมชนคณะกรรมการชุมชนมีกิจกรรมร่วมกับเทศบาลตำบลบางพระมาก และรู้สึกกังวลกับการแข่งขันในกิจกรรมต่างๆ ของเทศบาล จึงมีเวลาให้กับการทำแผนชุมชนไม่มากเท่าที่ควร

2. จุดเด่นในการ พัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระ

2.1 ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระ มีกิจกรรมการพัฒนาในระดับท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ตัวอย่างเช่น สมาคมฉาปลงกิงสงเคราะห์ ของบางพระมีความเข้มแข็งมีสมาชิกมากกว่า 1,500 คน ชมรมหนังสือ และชมรมผู้สูงอายุซึ่งมีกิจกรรมต่อเนื่อง เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการยกระดับการพัฒนาจากระดับชุมชนเป็นเครือข่ายการพัฒนา

2.2 ในเขตเทศบาลตำบลบางพระมีกองทุนหมู่บ้าน หมู่ที่ 6 ตำบลบางพระ เป็นกองทุนหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีของชุมชนอื่น ๆ และสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายให้กว้างขึ้นยกระดับเป็นธนาคารชุมชนที่มั่นคงต่อไป

2.3 กระบวนการพัฒนาของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระมีกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน มิได้เกิดจากการจัดตั้งของบุคคลหรือองค์กรภายนอกจึงมีต้นทุนในการพัฒนาสูง เป็นบทเรียนในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี

3. ขอบพิจารณาในการพัฒนา

3.1 ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระเป็นชุมชนเก่าแก่ มีเอกลักษณ์ของชุมชนแต่ความเจริญทางเศรษฐกิจและความเจริญทางวัตถุอย่างรวดเร็วในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา ทำให้

ชุมชนเปลี่ยนเป็นเมือง มีสังคมเป็นแบบตัวใคร-ตัวมัน ปัจจุบัน มีคนในชุมชนมีความต้องการฟื้นฟูเอกลักษณ์ของชุมชนบางพระ ในขณะที่ผลการสำรวจข้อมูลชุมชนพบว่ามีปัญหาทางเศรษฐกิจไม่มากนักและเป็นสังคมที่มีผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 10 กิจกรรมการพัฒนาจึงสมควรเน้นกิจกรรม ดังต่อไปนี้

3.1.1 การฟื้นฟูเอกลักษณ์ของชุมชนโดยใช้วัดบางพระวรวิหารซึ่งมีประวัติความเป็นมาและหลวงพ่อลิ่ง หลวงพ่อกั้ง และหลวงพ่อบุญเป็นศูนย์กลาง

3.1.2 การจัดสวัสดิการชุมชน โดยใช้ฐานกิจกรรม ฉาปลงกิงสงเคราะห์ และชมรมผู้สูงอายุเป็นเครื่องมือขยายกิจกรรมสวัสดิการชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย

3.1.3 กิจกรรมเกี่ยวกับสุขอนามัย ส่งเสริมการออกกำลังกาย การรณรงค์บริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ

3.1.4 การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่การปรับปรุงพื้นที่บริเวณรอบอ่างเก็บน้ำบางพระและชายทะเลบางพระ

3.1.5 ชุมชนชาวเขื่อนพัฒนาเป็นชุมชนที่มีลักษณะพิเศษ จึงสมควรมีแผนพัฒนาที่ต่างจากชุมชนอื่นๆ ดังนั้นเทศบาลตำบลบางพระ คณะกรรมการชุมชนชาวเขื่อนพัฒนา และสำนักชลประทานที่ 9 ต้องร่วมกันวางแผนชุมชนจึงจะเกิดผลทางปฏิบัติให้ชุมชนเข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัยนี้ ทำให้มีข้อเสนอแนะต่อเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี นักวิจัยชุมชน กรรมการชุมชน ประชาชน-

บรรณานุกรม

- การเคหะแห่งชาติ. (2550). *ข้อมูลที่อยู่อาศัย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2551 เข้าถึงได้จาก <http://dhds.nhanet.or.th/index.cfm>.
- ชูเกียรติ เปี่ยมศรี. (2543). *การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองระยอง จังหวัดระยอง*. รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ และอดิศร ศักดิ์สูง (2543). *ชุมชนศึกษา: การศึกษาว่าด้วยคำ ความหมาย และความเป็นชุมชน*. กรุงเทพฯ : ปาริชาติ
- เดวิด แมทธิวส์. (2541). *จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
- _____. (2542). *ประชาสังคมและเศรษฐกิจ เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการประชาสังคมครั้งที่ 1, 2-4 เมษายน 2542* หอประชุมณัฐ ภูมิประวัติ. สถาบันสาธารณสุขอาเซียน ศาลา นครปฐม
- ธีระพงษ์ แก้วหาญ. (2543). *กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา
- นิรันทร จงวุฒิเวศน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาในการพัฒนาชุมชน (ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ บรรณาธิการ)*. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภากการพิมพ์.
- นิรันทรชัย พัฒนพงศา. (2547). *การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์
- บางพระชล. (2551). *บันทึกประชาชน 2551*. ชลบุรี : โรงพิมพ์สุทธิพงษ์
- ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
- พีระพงษ์ สดประเสริฐ. (2544). *การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, มหาวิทยาลัยบูรพา
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542, 17 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 368, 392
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภากการพิมพ์
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2550, 24 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 28.
- สนธยา พลศรี. (2547). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2541). *การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). *การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้. (2550). *การจัดทำตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง*. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 44(4), 12 – 21
- อคิน รพีพัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สักดีโสภาการพิมพ์.
- อคิน รพีพัฒน์ และ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2524). *คู่มือนักพัฒนา : วิธีการทำงานกับเกษตรกร*. (แปล จาก แฟรงซ์ แกงกอล์ฟ ไฮม). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- Cohen, J. and Uphoff, N.T. (1980). *Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarify Through Specificity Vol. 8*. World Development.
- Fagence, Micheael. (1977). *Citizen Participation in Planning*. New York : Oxford Pugamon Press
- United Nation. (1975). *Popular Participation in Decision Making For Development*. New York : United nation Publication.
- Werthiem, W.F. (1981). *The Urgency Factor and Demorcracy : a theoretical contribution to Unrisd' debate on participation*. Geneva : UNRISD.
- WHO/UNICEF. (1978). *Report of the International Conference on Primary Health Care*. New York : N.P. Press.